

נחמד למקרא

53

פנינים מתוך הספר 'נחמד למקרא' העתיד לצאת לאור בעז"ה | פרשת שלח

ונראה לבאר, דהנה איתא בשבת (יז.) "ויחר אף ה' בם וילך" (לעיל יב, ט). מלמד, שאף אהרן נצטרע, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יהודה בן בתירא, עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדבריך התורה כסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק. ומביאה הגמרא ברייתא כדעת ר"ע - "ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת" (יב, י), תנא שפנה מצרעתו. וכ"ה ב"ספרי" (פיסקא כה), שאף אהרן נצטרע אלא שפרחה ממנו הצרעת.

מבואר, שאף אהרן לקה בצרעת, וא"כ שפיר יש תביעה על המרגלים שלא לקחו מוסר, שהרי אהרן ומרים נענשו בצרעת, ומסתבר שנענשו בעבור אותו עוון, וזה שייך טפי בלשון הרע, דהוי עוון המתקיים לכל הפחות בשנים.

אלא דאכתי צ"ב, מנין ידעו על אהרן, הלא רק על מרים נתפרסם בתורה דבר צרעתה, ולא מצינו כן אצל אהרן, ואדרבה, התורה כסתו.

ונראה, דזהו שמדגיש רש"י - "ראו", דרשעים הללו ראו שאף אהרן נצטרע כמרים אלא שפרחה ממנו הצרעת, וא"כ היה להם לקחת מוסר, ולא לקחו, דאם הם לא ראו מה שאהרן נצטרע, היו יכולים לתלות צרעתה של מרים בדבר אחר ולא בעוון לשון הרע וכנ"ל.

"והיה לכם לציצית וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתורו אזורי לבבכם ואזורי עיניכם אשר אתם זנים אזוריהם" (פ"ו, לט)

"וזכרתם את כל מצות ה'. שמנין גימטריא של ציצית, שש מאות, ושמונה חוטין, וחמשה קשרים, הרי תרי"ג" (מלך אגלה).

איתא במנחות (מג.) "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן", ופרש"י (שם, ד"ה שקולה מצוה זו) "מדכתיב את כל מצות. ועוד, דציצית בגימטריא ת"ר, וה' קשרים, וח' חוטין, הרי תרי"ג". מבואר, דע"י מצות ציצית זוכה האדם לכל המצוות כולם.

והנה ידוע הוא, שבעוון לשון הרע אדם מפסיד את כל המצוות שהיו בידו, כמש"כ ה"חפץ חיים" (שמירת הלשון, פ"ז) בשם הספרים הקדושים ["חובת הלבבות" (שער הכניעה, ריש פ"ז)] "שמי שמדבר לשון הרע על חברו, הוא גורם שנוטלין ממנו זכויותיו שעשה עד עתה, ונותנין לחברו", עיי"ש.

לפ"ז, יש לבאר ולקשור תחילת הפרשה העוסקת בחטא המרגלים, שהוא עוון לשון הרע, לסוף הפרשה שנצטוונו במצות ציצית, שכשם שע"י מצות ציצית האדם בא לידי כל המצוות כולם, כך ע"י לשון הרע יכול האדם להפסיד כל המצוות כולם.

"שלוזו לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אוזד איש אוזד למטה אבותי תשלוזו כל נשיא בהם" (יג, ב)

אפשר, דבמה שאמר הקב"ה למשה - "אשר אני נתן לבני ישראל" ולא אמר - "אשר אני נתן לכם", רמז לו שאינו נכנס לארץ ישראל.

לפ"ז יש לבאר, מה שנאמר "שלח לך", והיינו להנאתך ולטובתך (כדרך שפרש"י ריש פרשת לך לך). דע"י השליחות הזאת נגזרה עליהם גזירה שינועו במדבר ארבעים שנה (לב, יג), וא"כ תתעכב מיתתו של משה ארבעים שנה, שהרי נגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל, ואם היו נכנסים מיד היתה מיתתו ג"כ מיד, נמצא שע"י השליחות הזאת באה הנאה למשה רבינו, לכך נאמר "שלח לך".

שו"ר שכ"כ ה"בלי יקר" (כאן), לפי שאמרו ישראל (דברים א, כב) "נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ", לנו - להנאתנו ולטובתנו, אמר הקב"ה למשה - "שלח לך", דוקא "לך" יהיה השליחות להנאה ולטובה, ולא להם, כי ע"י שליחות זו נגזרה עליהם מיתה, ואילו למשה נגרם שיחיה עוד ארבעים שנה, כי כבר נגזר עליו שלא יראה את העשוי למלכי ז' אומות, וע"י חטא המרגלים נשתהו ארבעים שנה, עיי"ש.

"שלוזו לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל" וז"ל (יג, ב)

"שלח לך אנשים. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שקלתה על עסקי דנה שדברה זאחיה, וכשעים הללו לאו ולא לקחו מוסר" (תנחומא ה).

צריך להבין, מה הטענה על המרגלים שלא לקחו מוסר, הרי גם אהרן דיבר במשה או עכ"פ הסכים עם דברי מרים [עי' רש"י ו"אבן עזרא" לעיל (יב, א)], ולא מצינו שהתורה מספרת שאהרן נצטרע, וא"כ יש לתלות את צרעתה של מרים בדבר אחר, וכדאיתא בערכין (טז.) "על ז' דברים נגעים באין, על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבעות שוא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגול, ועל צרות העין", עיי"ש.

עי' עוד בתרגום "יונתן בן עוזיאל" (דברים כד, ט), שמרים לקתה בצרעת, עבור שחשדה במשה בדבר שלא היה בו. וא"כ מה ההכרח שנענשה בעבור עוון לשון הרע.

עוד יש להעיר, מהו שמדגיש רש"י - "ראו", הא לכאורה סגי למימר "ורשעים הללו לא לקחו מוסר" [ואין לומר, ד"ראו" היינו ראו את מרים ואהרן מדברים לשון הרע. דהא כתיב (לעיל יב, ב) "וישמע ה'", ואיתא בחז"ל ("ספרי"), שדיברו בינו לבינם ולא שמע אותם אדם אחר, וכ"כ ה"חפץ חיים" (עשין א) "ולא דברה בפניו שיבוש ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה"].

איתא ב"מדרש פליאה" - אין מניחין תפילין אלא בשבת!?

הנה, מלבד עוצם הפליאה במשמעות הדברים, כאילו בימות החול אין מניחין תפילין. עוד יוסיף להפליא בדבריו, שמניחין תפילין בשבת, והוא נגד הלכה ערוכה בשו"ע (או"ח לא, א) "בשבת ויום טוב אסור להניח תפילין, מפני שהם עצמם אות, ואם מניחים בהם אות אחר, היה זלוול לאות שלהם" ["צבא אהרן" (דרשות לבר מצוה, סי' כג) הו"ד בקונטרס "שלהבת אש" (עמ' מט)].

ובשם רבי שמשון מאוסטרופולי זצ"ל ("ליקוטי שושנים" שבסוף ספר "קרנים") מובא לבאר, ש"בשבת" הוא ראשי תיבות - ב'מקום ש'ער [בתפילין של ראש], ב'שר ת'ופח [בתפילין של יד].

וכן הביא ה"בן איש חי" (שנה ראשונה, פרשת חיי שרה, אות א) בשם הגאון רעק"א זצ"ל, שהוא ראשי תיבות - ב'מקום ש'ער ב'מקום ת'פוח, כי תפילין של ראש דינו להניחו במקום שער, ותפילין של יד צריך להניחו בפרק התחתון הסמוך לכתף, בבשר הגבוה והתפוח הנקרא קיבורת וכו', עיי"ש.

סוף

ויש להעיר, מדוע הרמזו בא תחילה על תפילין של ראש, הא תפילין של יד קודמים בהנחתם. וכה"ג יש להעיר, על לשון רש"י (שמות יג, ט) "על ירך ולזכרון בין עיניך. רוצה לומר, שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש וזרוע", דהקדים נמי ראש לזרוע.

עוד העירו ע"ז, מה ה"מדרש" בא ללמדנו, הלא הלכה ערוכה היא בשו"ע (או"ח כז, א), ומוסכמת בכל הפוסקים ללא חולק.

וצריך לומר, דס"ל לרש"י דקדושת תפילין של ראש חמורה יותר מתפילין של יד, ולכך הקדים ראש לזרוע [אך אכתי צ"ב, מלשון רש"י - "ותקשרם", דמשמע דאירי בסדר הנחתן, ולא בגודל קדושתם]. וכן א"ש, הקדמת הרמז ב'מקום ש'ער, שהוא תפילין של ראש, לרמז ב'מקום ת'פוח, שהוא תפילין של יד. ואפשר, דזה גופיה מה דבא להשמיענו ה"מדרש" בהאי הקדמה, שתפילין של ראש קדושתם חמורה יותר משל יד.

וכן מבואר ברמב"ם (פ"ג מתפילין הי"ז) "תפילה של ראש אין עושין אותה של יד, ושל יד עושין אותה של ראש, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה וכו'. וכן פסק השו"ע (או"ח מב, א). ומקור דבריהם במנחות (ד), עיי"ש ברש"י (ד"ה תפילין).

סוף

ועל דרך זה, יש לבאר בנוסח שונה קצת, עפ"מ שפסק השו"ע (או"ח כז, א) "מקום הנחתן של יד, בזרוע שמאל בבשר התופח שבעצם שבין הקובד"ו ובית השחי". וכוונת ה"מדרש" כך היא: "אין מניחין תפילין" - דהיינו מקום הנחתן, "אלא בשבת" - ב'זרוע ש'מאל ב'בשר ת'ופח. וכ"כ ב"ליקוטי תורה" (סי' לו).

אכן, לפ"ז אכתי קשיא מה ה"מדרש" בא ללמדנו. ועוד, מדוע רמזו רק על תפילין של יד, ולא רמזו גם על תפילין של ראש.

סוף

עוד יש לבאר, עפ"מ שפסק השו"ע (או"ח לו, ב) "מצותן להיותם עליו כל היום, אבל מפני שצריכים גוף נקי, שלא יפיח בהם ושלא יסיח דעתו מהם, ואין כל אדם יכול להיזהר בהם, נהגו שלא להניחם כל היום. ומ"מ צריך כל אדם להיזהר בהם, להיותם עליו בשעת קריאת שמע ותפילה". מבואר, דחיוב הנחת תפילין הוא לכל הפחות בשעת קריאת שמע ותפילה.

ואפשר, דזהו כוונת ה"מדרש" - "אין מניחין תפילין", דהיינו אין חובת הנחת תפילין, "אלא בשבת" - ב'קריאת שמע ב'שעת ת'פילה. וכ"כ ב'ויכר יוסף".

עוד יש לבאר, עפ"מ שכתב ה"בן איש חי" (שנה ראשונה, פרשת חיי שרה, אות יא) "אין לחלוץ התפילין עד שילמד בהם תחילה, אחד המרבה ואחד הממעט, כי לא יזכה האדם לקנות ג' חלקי נפש רוח נשמה, אא"כ לומד בתפילין, וביותר אם לומד בתפילין דרבנו תם", עכ"ל. זהו שאמר "אין מניחין תפילין" - אין חולצים תפילין ["מניחין" מלשון להורידם מעליו], "אלא בשבת" - ב'תנאי ש'ילמד ב'הם ת'חילה.

סוף

עוד יש לבאר, עפ"מ שכתב ה"בן איש חי" (שם, אות י) דנכון לחלוץ תפילין של ראש בשמאלו, שהיא יד כהה, להראות שקשה עליו פרידתם. וכן אין לחלוץ התפילין, עד אחר עלינו לשבח ועל כן נקוה לך, עכ"ד. זהו שאמר "אין מניחין תפילין" - אין חולצים תפילין, "אלא בשבת" - ב'יד ש'מאל ב'סוף ת'פילה.

סוף

עי' עוד, ב"שלהבת אש" (עמ' לג) בשם ספר "יהודה יעלה" (ח"א, פרשת בא) שהביא לבאר, שה"מדרש" בא לרמזו - שאין מניחין תפילין אלא ביום, וראשי תיבות "בשבת" - ב'שעה ש'השמש ב'רקיע ת'תראה.

[עוד הביא לבאר, עפ"מ דאיתא ב"זוהר הקדוש" (פרשת במדבר, דף קכ): שיש איסור גדול ללבוש תפילין קודם טלית. וזהו ראשי תיבות "בשבת" - ב'שעה ש'מתכסה ב'טלית ת'חילה], עיי"ש.

סוף

ועל דרך זה, יש לבאר בנוסח שונה קצת, עפ"מ שפסק השו"ע (או"ח ל, ב) "אסור להניח תפילין בלילה, שמא ישכחם וישן בהם". ועי' ב"משנה ברורה" (סק"ד), דלדעת השו"ע מדאורייתא מותר להניחם בלילה, דקיי"ל לילה זמן תפילין הוא, ורק מדרבנן אסרו שמא ישן ויפיח בהם. אולם, לדעת הרמב"ם (פ"ד מתפילין הי"א) [כפי שביארו ה"כסף משנה"], לילה לאו זמן תפילין הוא, והמניחם בלילה עובר בלאו, עיי"ש.

והנה, מהמשך לשון השו"ע (שם) "אם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו וכו'. אם לא חלץ תפילין מששקעה חמה" וכו', משמע, דמשקיעת החמה חשיב לילה. וכ"ה להדיא ברמב"ם (שם, הי"ג) "עד שתשקע החמה".

ואפשר, דזהו שרמזו "אין מניחין תפילין" - אין חולצים את התפילין, "אלא בשבת" - ב'שעה ש'החמה ב'רקיע ת'תכסה, שעד זמן זה מותר להניח תפילין. ולדעת הרמב"ם לכאורה א"ש טפי, דקמ"ל דלילה לאו זמן תפילין הוא.

אות התפילין

במצות תפילין נאמר (שמות יג, ט) "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך", ודרשו חז"ל (עי' קידושין לו, וברש"י שם), ד"בין עיניך" אינו בין העיניים ממש - על המצח, אלא בגובה הראש - במקום שער. אולם, הצדוקים והבייתוסים טועים וסוברים, ד"בין עיניך" הוא בין העיניים ממש, כמשמעו.

וצריך להבין, מדוע נקטה התורה לשון שאפשר לטעות בה, ואע"פ שכל הרוצה לטעות יבוא ויטעה, מ"מ מדוע דוקא במצוה זו, נתנה להם התורה מקום לטעות.

ונראה, משום שהתפילין הם "אות" בין הקב"ה לבין ישראל, ואין הצדוקים והבייתוסים ראויים לאות זה.

להצלחת חתן בר המצווה
אביחי יוסף נ"י

